

Др Марија В. Думнић*
Музиколошки институт САНУ, Београд (Србија)**

НОСТАЛГИЈА У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ ТАМБУРАШКИХ ОРКЕСТАРА У ТЕМИШВАРУ 2016. ГОДИНЕ: СТАРОГРАДСКА МУЗИКА И ТАМБУРАШТВО

Етномузиколошко теренско истраживање за потребе овог рада спроведено је у Темишвару 11–12. јула 2016. године и било је усмерено на музицирање тамбурашких оркестара и њихово извођење староградске музике. Неколико полуструктурисаних дубинских интервјуа је спроведено с казивачима српског порекла који су били репрезентативни за локалну народну музику. Посебна пажња је у овом раду посвећена вокално-инструменталним саставима „Генерација” из Темишвара и „Златна суза” из села Дињаш. Њихово постојање и изведени музички репертоар су овом приликом анализирани кроз теорију носталгије – као жала за удаљеним домом или за прошлим временима, како је дефинисала Светлана Бојм.

Кључне речи: носталгија, староградска музика, тамбурашки оркестри, Темишвар, 2016, етномузикологија.

Етномузиколошко истраживање народне музике Срба спроведено самостално уз логистичку теренску подршку *Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији* при Савезу Срба у Румунији у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* (руководилац: проф. др Михај Радан), у Темишвару 11. и 12. јула 2016. године, имало је за циљ прикупљање података о тамбурашкој пракси и староградској музичкој традицији, како овог града, тако и мањих места која њему гравитирају, колико је то том приликом било могуће. Оно

---

* marijadumnic@yahoo.com.

** Текст је резултат теренског истраживања спроведеног у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији који финансира овај пројекат и, делом, у оквиру пројекта *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: Традиције, промене, изазови*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Музиколошки институт САНУ.

представља наставак личних истраживања на простору Румуније, тј. у околини Арада, започета 2008. године (у оквиру „Етно-кампа” у Кикинди под супервизијом Селене Ракочевећ, в. Думнић, 2009). Резултовало је звучним, визуелним и видео документарним бележењем дигиталном опремом Музиколошког института САНУ музичких нумера у извођењу два тамбурашка састава („Генерација” из Темишвара и „Златна суза” из Дињаша), два хармоникаша (Лазар Поморишац из Малог Бечкереча, који уједно сарађује с тамбурашким оркестром „Батини бећари” из Великог Семиклуша; те Ђурица Галетин из Темишвара) и једног хора (Хор Српске саборне цркве из Темишвара, диригент: Јоца Бугарски), као и спровођењем полуструктурираних интервјуа с неколико информаната репрезентативних за представљање локалне народне музике Срба. Како је након теренског истраживања одржан Фестивал тамбуре (17. јула 2016, а ту су наступили и: „Млади чанадски тамбураши” из Чанада, „Клисурски тамбураши” из Белобрешке, „Батини бећари”, „Банат” из Деске, као и гости из Србије), тај материјал ће бити укључен у будући темељан преглед актуелног тамбураштва у околини Темишвара. Овом приликом биће представљене карактеристике музичког извођења вокално-инструменталних народних, тј. тамбурашких оркестара „Генерација” и „Златна суза” са циљем доприноса истраживањима музичког живота српске заједнице у Румунији, а целовитост испитивачке слике имплицира потребу за додатним етномузиколошким бележењима на истом терену. Рад је усмерен на читање концепта носталгије, који је на различите начине карактеристичан за два поменута састава.

Носталгија је, према мишљењу америчког слависте Светлане Бојм (Svetlana Boym), „чежња за домом који више не постоји, или никада није ни постојао. Носталгија је осећање губитка и расељености, али и романса за сопственом уобразиљом. (...) На први поглед, носталгија представља чежњу за одређеним местом, али она је, у ствари, жудња за неким другим временом — за временом нашег детињства и споријим ритмом наших снова. У ширем смислу, носталгија представља побуну против модерног поимања времена, времена оличеног у историји и прогресу” (Бојм, 2005: 16). Осим у конструисању идеје нације кроз чежњу за завичајем, носталгија је фигурирала и као чежња *per se*. Може се потврдити да је пред крај двадесетог века „носталгија постала одбрамбени механизам који је штитио од убрзаног ритма промена и економске шок-терапије” (Бојм, 2005: 120). Бојм је увела поделу носталгије на рестауративну (трансхисторијска реконструкција изгубљеног дома) и рефлексивну (жаљење као такво, осећај дистанцираности од објекта, сличан

меланхолији). Поред тога, носталгија је механизам у увек виталним процесима музичке (и уопште културне) патинизације. Тако је, рецимо, градска народна музика пре Другог светског рата у Србији била не само уживана као кафанска и народна, већ и гласно критикована као недовољно стара и савремена. Након Другог светског рата и појаве новокомпоноване народне музике, поменута градска народна музика је презначена у староградску и историзовану (самим тим „вреднију”) народну музику. Даље, репертоар компонованих популарних народних песама емитованих на програму Радио Београда у периоду од шездесетих до осамдесетих година двадесетог века до данас је попримио сличан статус. Осим тога, и данас се пишу песме у стилу староградских („нове градске”), чија претензија и јесте да постану трајни део репертоара популарне народне музике. И сама Бојм је истакла везу носталгије и музике „Музика у овом случају не делује сасвим као музика, већ као знак који призива неко сећање” (Бојм, 2005: 31), а може се додати да носталгична музика служи стимулсању сећања, афектацији, подстицању колективитета, слављењу припадности одређеном крају и жал за њим.

Носталгија се у случају извођења тамбурашке музике у Темишвару огледа на две равни: самом тамбураштву које узор има у земљи порекла извођача и у музици коју они изводе. То се ишчитава првенствено из дискурса тамбурашке праксе, а мање у самом процесу извођења. Несумњиво су присутна оба нивоа носталгије о којима је писала Светлана Бојм. Рестауративна носталгија се показује кроз очекивани однос према српској култури, односно према народу порекла с којим је некада дељена и територија Баната, а према ком су становници данас у односу дијаспоре са суседном матицом; а такође и у напору младих да се традиција обнови. Извођење музике ван земље матице и у вези с њом је посебно интересантна на примеру удаљених непериферних дијаспора и у дужем временском распону, па би у будућности била интересантна компарација данашње праксе и са старим снимцима српских састава коренима из ове области, а активним у Сједињеним Америчким Државама. Рефлективна носталгија се показује у односу према личном наслеђу, те тако постоји одржавање репертоара старијег састава који је практикован раније; а староградској музици је та врста жала за бољом прошлошћу и иманентна.

Етномузиколози који су се до сада бавили српским музичким фолклором на терену румунског Баната — аутори већих студија и збирки нотних записа су Бела Барток (Барток & Лорд, 1951), Сава Илић (Илић, 2006), Јелена Јовановић (Јовановић, 2015), Селена Ракочевић (Ракочевић, 2012) и оставили су трајне податке о нумерама које су извођене. Овом

приликом осврнућу се на жанр такозваних староградских песама. Према истраживању заснованом на материјалу везаним за ту праксу у Београду, ова ознака је уведена у југословенску музичку индустрију почетком осме деценије прошлог века. Староградска музика је жанр популарне народне музике који потиче из градске народне музике пре Другог светског рата и уведен је као опозиција новокомпонованој народној музици носталгичног (историзованог или конструисаног) предзнака, а њене карактеристике су: реализација у оквиру дура (у односу на финалис g^1 : Es-dur, F-dur, G-dur) или мола (g-moll, f-moll), широки амбитус, дводелни, троделни или слободни метар, хармонски фонд који обухвата базичне функције тоналитета, строфична организованост (најчешће дистих или катрен, уз могућу појаву припевног рефрена), љубавна или патриотска тематика, акустична инструментална пратња (од мањих мешовитих народних састава до тамбурашких састава у кафанском и концертном извођењу) (више у: Думнић, 2016). Овај термин има бројне осетљивости — рецимо, та музика није тако називана у доба свог настанка, већ јој је старина касније носталгично читавана, а такође ни не исказује слојеве старости продуката унутар те категорије. Интересантно је да се у српским и хрватским крајевима северно од Саве и Дунава користио термин „варошка песма”, што је прво забележено код Фрања Кухача (Кухач, 1878), а касније је коришћено за означавање чак и оних творевина које се данас популарно препознају као севдалинке. Познавајући добро терен Баната, Селена Ракочевић се определила својевремено за назив „варошке песме”, као локализам који покрива музичку баштину „између села и града”: „У недостатку прецизнијег назива за ову групу песама, с обзиром на њихове текстуалне, мелоритмичке и морфолошке особености које се често веома приближавају, али понекад и веома удаљавају од традиционалног вокалног израза, биће коришћен термин ‚варошке песме’. То никако не значи да су ове песме искључиво везане за варошко-градску вокалну традицију, већ једнако и за сеоску (...)” (Ракочевић, 2002: 93). Емску синонимију „староградске” и „варошке” песме су потврдила и истраживања спроведена за потребе овог рада. Посебно је интересатна (претпоставља се и утицајна) категоризација Томислава Ђурића из Чанада у збирци одабраних поетских текстова песама које се изводе уз музику, и то радо: народне, новокомпоноване, староградске и романсе, композиције на стихове српских песника (Ђурић, 2006), а о значењу сваке категорије би могло да посебно говори до танчина. Оно што се може издвојити као посебна тема јесте патинизација популарних народних песама које је пропагирала југословенска/српска медијска и дискографска

индустрија током 1960-их и 1970-их година, што је довело до тога да се данас и песме другачијег стила називају староградским. И коначно, поред песама, на репертоару се налазе и многе плесне мелодије — преузима се овде подела Селене Ракочевић (Ракочевић, 2011) на аутохтона банатска, варошко-еснафска и србијанска кола, те игре по двоје и у тројкама.

Традиција (српског) тамбураштва у Темишвару с околином јесте засебна и занимљива тема — сетимо се само бројних тамбурашких оркестара формалног и нарочито неформалног ангажмана. Како је навела етнолог Мирјана Павловић (Павловић, 2012), раније су били активни састави при друштвима „Слога”, „Коло српске омладине”, „Српски државни ансамбл песама и игара”, „Зора”, „Тамбурашки збор”; а казивачи су 2016. године спомињали и културно-уметничко друштво „Младост”. Према истраживањима етномузиколога Јелене Јовановић, уз певачка друштва, тамбурашки оркестри су од друге половине деветнаестог века имали важну улогу код Срба у Румунији (Јовановић, 2015: 34), те се може рећи да су допринели и очувању музичке традиције (јер су свирали у бројним приликама обредно-обичајног и свакодневног живота) и социјализацији становништва. Како је устврдио етномузиколог Здравко Ранисављевић, овај симбол „војвођанске културе” био је заступљен и у селима и у градовима, а њена уметничка институционализација је утицала и на „неинституционализовану”, тј. кафанску праксу (Ранисављевић, 2011: 109).

Према објашњеном теоријском моделу биће интерпретиран аудио/фото/видео материјал забележен на терену, односно изведени репертоари поменути два тамбурашка (вокално-инструментална) састава, са циљем да се прелиминарно маркирају интересантни пунктови генералног (очигледно репрезентативног) репертоара, да би се потенцијално то истраживање проширило. Под репертоаром се подразумева (према дефиницији америчког етномузиколога Џефа Тода Тајтона /Jeff Todd Titon/ — Титон, 2009: 26): „(...) музички фонд који може бити изведен и састоји се од шест основних делова: стил, жанр, текст, композиција, трансмисија и покрет”. Невелик број песама које су забележене припада градској народној музици, емски се одређује као „староградски” и „народни”, има текстове љубавне лирике, описану музичку структуру и традиционално је познат у локалној заједници. Неке песме су типичне за наслеђа других крајева (Македонија, Босна и Херцеговина). Но, ове песме су и репрезентативне за програм истраживаних темишварских тамбурашких оркестара, јер су припремане

за концертна извођења, а интересантно је да се и у самој заједници препознају као локалне (нарочито у случају дињашанског ансамбла).

„Генерација” у саставу: Милана Сеја Весић, Олга Марковић, Дара Пауљевић (први глас), Санда Марковић, Рајка Илин, Ђурђевка Миклушев (други глас); Томислав Ђурић (прим, вођа), Илија Грубачки (хармоника), Дарко Влашчић (прим-терц), Тима Лујанов (бас-прим), Ђорђе Љубимиреску (бас-прим), Валентин Живко (контра), Валентин Собијану (бегеш), Себастијан Струца Чолаковић (виолина); извела је следеће песме: *Лепо ти је рано уранити и Лепе ли су, нано, Грузжанке девојке* (у сплету); *Зелени се бор; Јечам жњела Косовка девојка; Крај танана шадрвана* (Азра, како је зову); *Цвеће моје, и ја бих те брала; Хранила Милка славуја; Битола, мој роден крај; Милкина кућа на крају; Дођи мојим ружама; Тешко је љубит' тајно; Ај, чија фрула овим шором свира; Године су пролазиле.*

„Златна суза” у саставу: Горан Панић (бас-прим, вођа), Предраг Остојин (бас-прим А терц); Јасмина Фењац (вокална солисткиња); Жељко Тодоров (бегеш); Спаса Стојанов (прим); Сенада Стојанов (његова кћерка, вокална солисткиња); и одсутни — Јова (контра); Горан Нешин Цица (чело), Радоје Данин (прим-терц) — извела је следеће нумере (певане и само инструменталне): *Ситно банатско коло, Банатски заплет и Мађарац* (у сплету); *Синоћ кад је пао мрак и Сојчице девојчице* (у сплету); *Банаћанско коло и Оп жица жица жица* (у сплету); *Шешир мој; Сунце жеже; Ти се нећеш вратити; Крај танана шадрвана; Еј, кад сам синоћ пошла из дућана; Дунаве, Дунаве, тија водо 'ладна; Једно јутро чим је зора сванула; Четир' коња дебела; Узми Стану, мили сине; Газдарице, срце.*

Музичко-стилске карактеристике извођаштва датих састава овог пута нису узете у детаљан претрес, пре свега због тога што је снимана проба првог састава (11. јула 2016) и зато што други ансамбл није био комплетан, односно недостајале су одређене инструменталне деонице тог дана (12. јула 2016), што је само индикатор комплексности коју подразумева етномузиколошко теренско испитивање. Може се стручно прокоментарисати да „Генерација” негује на коректном аматерском нивоу (захваљујући искуству и ангажовању различитих музичара) оно што би се могло назвати данас скицом стандардног тамбурашког репертоара у добрим оркестрацијама (не само у смислу звучности, већ и у смислу расподеле деоница према техничким могућностима интерпретатора). С друге стране, наступ „Златне сузе” није на завидном техничком нивоу, али се похваљује њихова заинтересованост не само за популарни

тамбурашки већ и локални репертоар и њихове аранжмане, као и суштински самостално овладавање инструментима. Свакако се (до неког следећег слушања) похваљује ентузијазам, с обзиром на то да је реч о скоро формираним саставима.

Коначно, како се конкретно поменута носталгија ишчитава из поетике ова два прелиминарно истраживана састава? „Генерација” је формирана у јануару 2016. године (на иницијативу Тиме Лујанова) и названа је тако због — према цитату добро познатог и важног тамбураша Томе Ђурића: „Одабрали смо овај назив имајући у виду и традицију, али и генерацијску разлику чланова ове дружине, која негује изворну и лепу песму наше равнице” (Пантин, 2016: 9), а певачице су имале идеју о реактивацији некадашњих извођачица. Дакле, из овога и из њиховог репертоара се види рефлективни носталгични приступ, односно жеља за очувањем старих песама поспешена активацијом извођача старије генерације који заправо приказују сету за својом младошћу. С друге стране, „Златна суза” има веома јасан рестауративни приступ, од свог оснивања 2013. године. Реч је о својерсној чежњи млађе генерације за митском, углавном недоживљеном прошлошћу, која резултује чувањем од музичке асимилације и ревитализацијом тамбураштва у њиховом селу, а које је одатле нагло ишчезло пре тридесетак година. Политика њиховог ансамбла је да прихватају само свираче повезане с Дињашем, да се међусобно на тај начин друже и да тако не привређују, те да настоје да пропагирају локалне песме. Ово последње није њихов једини репертоар, јер они доста уче о самом свирању са савременог отвореног медија, тј. Интернета, од војвођанских и хрватских инструменталиста, и то радијских и кафанских. Деонице развијају према доступној штампаној нотацији, али и уз помоћ њиховог аранжера и повремениог хармоникаша, диригента Јоце Бугарског. Узор им је оркестар Саве Вукосављева, својерсни стандард и симбол „златног доба” тамбураштва. И они су само концертно активни (дакле, не кафански), а 2016. године су добили награду на новосадском „Тамбурица фесту” за уметнички израз и неговање традиције.

На основу изложеног, може се закључити да носталгија у свом рестауративном и у рефлективном виду има снажан утицај на музицирање тамбурашких састава Срба у околини Темишвара. Такође, позитивно се оцењује континуитет у традицији тамбураштва и староградске песме, али и њихова ревитализација у средини у којој се десио прекид. Поспешивањем учесталости свирања обогатио би се не само технички квалитет и репертоарски фонд, већ би се и ојачала

традиција, која с актуелном експанзијом тамбураштва у Војводини као узору може да има добре изгледе за будућност у Румунији.

Литература

- Барток & Лорд, 1951: B. Bartók & A. Lord, *Serbo-Croatian Folk Songs*, New York: Columbia University Press.
- Бојм, 2005: S. Bojm, *Budućnost nostalgije*, Београд: Геороетика.
- Думнић, 2009: М. Думнић, Вокално-инструментална пракса Срба у Румунији на примеру три варошке песме из Кетфела, Арад: *Арад кроз време – Aradul de-a lungul timpului*, 10, 179–188.
- Думнић, 2016: М. Думнић, *Историјски аспекти и савремене праксе извођења староградске музике у Београду* (докторска дисертација, у рукопису), Београд: Факултет музичке уметности.
- Ђурић, 2006: Т. Ђурић, *Српска песмарица*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Илић, 2006: С. Илић, *Музичко наслеђе Срба, Шокаца и Карашеваца у Румунији* (прир. Ј. Јовановић), Нови Сад – Београд: Матица српска – Музиколошки институт САНУ – Министарство за дијаспору РС.
- Јовановић, 2015: Ј. Јовановић, *Певачко наслеђе Срба у Горњем Банату у Румунији: Сведочанства на истеку двадесетог века*, Београд — Темишвар: Музиколошки институт САНУ — Савез Срба у Румунији.
- Кухач, 1878: F. Kuhač, *Južno-slovenske narodne popevke* (1), Zagreb: C. Albrecht.
- Пантин, 2016: Г. Пантин, Заживео вокално-инструментални састав „Генерација”, *Наша реч: Недељник Савеза Срба у Румунији*, 1377, 8—9.
- Ракочевић, 2002: С. Ракочевић, *Вокална традиција Срба у Доњем Банату*, Београд — Панчево: Завод за уџбенике и наставна средства — Скупштина општине Панчево.
- Павловић, 2012: М. Павловић, *Срби у Темишвару*, Београд: Етнографски институт САНУ.
- Ракочевић, 2011: S. Rakočević, *Igre plesnih struktura: Tradicionalna igra i muzika za igru Srba u Banatu u svetlu uzajamnih uticaja*, Београд: Fakultet muzičke umetnosti.
- Ракочевић, 2012: S. Rakočević, *Tradicionalni plesovi Srba u Banatu (Traditional dances of the Banat Serbs)*, Pančevo: Kulturni centar – Gradska biblioteka.
- Ранисављевић, 2011: З. Ранисављевић, Тамбурашка пракса у Војводини: Хронологија, аспекти, перспективе развоја, Београд: *Етнолошко-антрополошке свеске*, 17, 109—126.
- Титон, 2009: J. T. Titon, *The Four Components of a Music Culture*, у: *Worlds of Music: An Introduction to the Music of the World's People*, Belmont: Schirmer Cengage Learning.

Marija V. Dumnić

**NOSTALGIA IN THE INTERPRETATION OF *TAMBURITZA* ORCHESTRAS
IN TIMISOARA IN 2016: *OLD URBAN MUSIC* AND *TAMBURITZA* PLAYING**

(Summary)

Ethnomusicological field research was conducted in Timisoara on 11–12th July 2016 was focused on *tamburitza* orchestras and their playing/singing of “starogradska muzika” (*old urban music*). Several semi-structured in-depth interviews were conducted with Serbian informants who are relevant practitioners of local folk music. In this paper, special attention is devoted to vocal-instrumental ensembles “Generacija” from Timisoara and “Zlatna suza” from village Dinias. Their existence and performed musical repertoire is here analysed through the theoretical framework of nostalgia – longing for distant home or for previous times, as Svetlana Boym defined.

Key words: nostalgia, “old urban music”, *tamburitza* orchestras, Timisoara, 2016, ethnomusicology.

